

Тетяна ДОБКО,

зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук

Ключ до пізнання часопису «Кієвская старина»

Нещодавно наукова громада отримала чудовий подарунок – тритомне книжкове видання кандидата історичних наук Марини Геннадіївни Палієнко, присвячене дослідженню неординарного українського періодичного видання кінця XIX – початку XX ст. «Кієвская старина».

Особливістю презентованої праці М. Палієнко є те, що вона складається з монографії та двох томів бібліографічного покажчика:

«Кієвская старина» у громадському та науковому житті України (кінець XIX – початок XX ст.) (1882–1906) / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : Темпора, 2005. – 384 с. : фотоіл.

«Кієвская старина» (1882–1906): Хронологічний покажчик змісту журналу / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : Темпора, 2005. – 480 с.

«Кієвская старина» (1882–1906): Системат. покажчик змісту журналу / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: Темпора, 2005. – 606 с.

У монографії всебічно висвітлено історію створення та видання першого українського історичного журналу «Кієвская старина» (1882–1906), який об'єднав навколо себе провідних науковців та культурних діячів кінця XIX – початку XX ст. Часопис по праву можна назвати першим національним науково-історичним щомісячником, хоча він і виходив здебільшого російською мовою, і лише у 1907 році став українськомовною «Україною». На підставі аналізу широкого кола архівних та опублікованих джерел М. Палієнко дослідила основні етапи історії видання часопису, висвітлила наукову та громадську діяльність редакції журналу, охарактеризувала тематику публікацій, визначила його роль в українському історіографічному процесі. Важливими є додатки, де розміщено документи з історії часопису, подано біобібліографічний словник авторів журналу «Кієвская старина», фотографії її редакторів та співробітників.

Значну увагу історії часопису приділено й у ґрунтовній авторській передмові до «Хронологічного

покажчика змісту журналу». Як зазначає дослідниця, «... впродовж чверті століття журнал не тільки виконував роль наукової установи, яка значною мірою спрямовувала розвиток в Україні гуманітарних наук, але й був помітним явищем громадського життя України, осередком національно-культурного руху»¹. Часопис згуртував навколо себе провідні сили української наукової інтелігенції. Біля його витоків стояли В. Антонович, О. Лазаревський, М. Петров, О. Кістяківський, О. Левицький, П. Житецький. Повний щорічний комплект складався з 12 чисел, або чотирьох томів, об'єднаних в один. Загалом за 25 років вийшло 94 томи (300 чисел) журналу.

Видавцями були: Феофан Лебединцев (1882–1887), Олександр Лашкевич (1888–1889) та його спадкоємці (1890, № 1–3), Ксенофонт Гамалія (1890, № 4–12, 1891–1901), Володимир Науменко (1902–1906). Редагували журнал Ф. Лебединцев (1882–1887), О. Лашкевич (1888–1889), Є. Кивлицький (1890–1892), В. Науменко (1893–1906).

За підрахунками М. Палієнко, у виданні брали участь понад 450 авторів та кореспондентів. Серед них – відомі вчені, громадські діячі, письменники: В. Антонович, О. Андрієвський, Д. Багалій, М. Біляшівський, М. Василенко, М. Владимирський-Буданов, Ф. Вовк, В. Доманицький, С. Єфремов, О. Лазаревський, О. Левицький, М. Грушевський, М. Драгоманов, М. Довнар-Запольський, П. Житецький, С. Єфремов, В. Іконников, М. Комаров, М. Костомаров, А. Кримський, І. Лучицький, В. Милорадович, М. Оглоблин, В. Перетц та ін.

На сторінках часопису побачили світ твори І. Нечуя-Левицького, І. Карпенка-Карого, В. Винниченка, І. Франка, Лесі Українки, Ганни Барвінок, Панаса Мирного, М. Коцюбинського, Б. Грінченка тощо.

Позитивним є аналіз попередніх покажчиків

¹ Передмова // «Кієвская старина» (1882–1906): Хронологічний покажчик змісту журналу / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К. : Темпора, 2005. – С. 3.

«Кіевской старины», започаткованих співробітниками журналу ще за часів його видання².

Однак, дослідницька праця М. Палієнко ґрунтується на інших принципах укладання. У «Хронологічному покажчику...» автор подає послідовно опис змісту повного комплексу журналу за весь період, зберігаючи всі елементи структури журналу, виділяючи назви розділів та рубрик. При цьому після криптонімів та псевдонімів, які вдалося розкрити, у квадратних дужках наведено справжнє прізвище автора, а також зроблені уточнення щодо змісту публікацій тощо. Окрім цього у томі наведено 1088 підрядкових приміток до тексту змісту, які вносять певні пояснення чи корективи до публікації, орієнтують у її початкові або продовженні, подають джерела розкриття псевдонімів і криптонімів, наводять гіпотези щодо авторства, подають посилання на інші публікації «Кіевской старины» тощо. Хоча часом видається, що вони надто перевантажені додатковими відомостями. До прикладу: на с. 221 наведено назву статті в оригіналі «Вызов киевских монахов и певаков в Собор», а у підрядковій примітці зазначено, що це помилка, треба читати «Вызов киевских монахов и певаков в Сибирь» і вказано джерело редакційної поправки. На нашу думку, можна було написати у квадратних дужках «Сибирь» без посилань. Однак зазначений приклад лише свідчить про високу культуру бібліографічної праці, ретельність автора.

Окремий том становить «Систематичний покажчик...», у якому описано 6405 публікацій за розділами: 1. Історія; 2. Археологія; 3. Етнографія і фольклористика; 4. Літературознавство і мовознавство; 5. Художні твори; 6. Критика та бібліографія; 7. Хроніка; 8. Від редакції; 9. Некрологи; 10. Ілюстрації. У них відповідно виділено підрубрики, які детальніше систематизують матеріал за змістом.

У бібліографічному описі публікацій наведено

² Азбучный указатель личных имен и замечательных мест и предметов, упоминаемых в I томе «Киевской старины», 1882 // Киевская старина. – Прил. – 1882. – Т. 1, № 3. – С. I–XIV; Указатель личных и географических имен, встречающихся во II томе «Киевской старины» // Киевская старина. – Прил. – 1882. – Т. 2, № 6. – С. I–XXII; Библиографический указатель «Киевской старины» за первое десятилетие (1882–1891). – К., 1893. – 108 с.; Систематический указатель журнала «Киевская старина» (1882–1906) / Сост.: И. Ф. Павловский, В. А. Щепотьев, А. А. Явойский, Б. Д. Чигринцев. – Полтава: Изд. Полтав. Ученой Архивной Комиссии, 1911. – 225 с.; та ін.

прізвище автора (або його псевдонім чи криптонім), назву публікації, рік, том, номер, відділ, сторінки. Знову тут так само, як і в «Хронологічному покажчику...», у квадратних дужках наведено встановлені дані щодо авторства або уточнення змісту публікації. Бібліографічний запис відповідає тогочасному правопису, однак дещо адаптований до сучасного (замінено літери «і», «ъ» тощо). Елементи від укладача в бібліографічному описі подані українською мовою. Українською ж мовою подано допоміжні покажчики, укладені для полегшення пошуку інформації: «Іменний покажчик» (відображає всі імена і прізвища, які є у назвах публікацій, у тім числі й встановлені); «Географічний покажчик»; «Предметно-тематичний»; «Покажчик періодичних та серійних видань» (подає відомості про журнали, газети, серійні видання, інформація про які містилася на сторінках «Кіевской старины»), «Словник псевдонімів і криптонімів авторів «Кіевской старины»».

Що стосується останнього, то це своєрідна авторська лабораторія ідентифікації осіб, адже нерозкриті подано в «Іменному покажчику...» з відповідними посиланнями на номер публікації у «Систематичному покажчику...». А в «Словнику псевдонімів і криптонімів авторів...» наведено повний їх перелік із вказівкою на число публікації у журналі «Кіевская старина», які можна уточнити за «Хронологічним покажчиком...», як розкритих (з посиланням на джерело), так і нерозкритих, із відповідними знаками запитання. Вони, можливо, своєю чергою, стануть поштовхом до нових наукових пошуків.

На нашу думку, можливо, доцільніше було об'єднати два останні покажчики в один, або хоча б винести в іменному покажчику посилання від псевдонімів і криптонімів до справжніх прізвищ, і навести також нерозкриті імена з посиланнями на позиції систематичного покажчика. У даному випадку, щоб знайти, до прикладу публікацію *Прилучанина*, користувач змушений звертатися до «Хронологічного покажчика...» змісту журналу і шукати його за роком і номером часопису. Проте, маючи його під рукою, це нескладно. Отже, ми бачимо створену своєрідну перехресну систему багатоаспектного розкриття змісту видання за різними ознаками. Зазначене лише ще раз підкреслює авторську концепцію Марини Палієнко укладання покажчиків. Мабуть, вона керувалася тут більше потребами історика, ніж якимись іншими усталеними моделями.

Джерелами розкриття численних криптонімів і псевдонімів для М. Палієнко насамперед були архівні матеріали, аналіз творчого доробку відомих науковців – авторів журналу, залучення широкого кола довідкових та бібліографічних видань, текстологічні порівняння.

Хочеться звернути увагу ще на величезну роботу з підготовки іменного покажчика. У ньому імена наведено українською мовою, а в круглих дужках подано російською, або іншою, так, як у журналі. Крім цього зазначено додаткові відомості стосовно професійного, суспільного стану особи. Однак, на нашу думку, в алфавітному ряду доцільно було б навести також окремо перелік прізвищ, які зустрічаються у тексті латиною, з відповідними посиланнями, це полегшило б пошуки рецензованих видань тощо. До прикладу, у № 3845, 3877 йдеться про працю за редакцією *А. Черну (Адольф Черный)*, за іменним покажчиком його можна знайти у транслітерованому варіанті українською, як *Черні Адольф*; відповідно, публікація № 3878 *Ciszewski Stanislaw – Цишевський Станіслав*; № 4285 *Antoni I.* можна знайти, шукаючи на *Антоній I.*, далі – посилання див. *Ролле Й.* тощо.

Цього року виповнюється сто років від останньої дати видання часопису «Кіевская старина», журналу, який 25 років був провідним українським історичним і культурологічним часописом. Підготовлена праця М. Палієнко ще раз засвідчує незгасання інтересу до нього, як і низка інших наукових досліджень та поява на інформаційному ринку України електронних варіантів текстів журналу³.

³ *Забіяка І.* Журнал «Киевская старина»: електронний варіант // Київ. старовина. – 2002. – № 1. – С. 153–154; Відтворення духовних джерел [Електронний ресурс] / Програма «Книжковий простір»; Національний ун-т «Києво-Могилянська академія». Наукова бібліотека. Вип. 1: *Крыловский А. С.* Систематический каталог книг библиотеки Киевской духовной академии. 1890–1906 г.; *Аскоченский В.* Киев с древнейшим его училищем Академиею. Часть 1, 2. – К., 1856 г.; *Титов Хв.* Стара вища освіта в Київській Україні XVI – поч. XIX. – К., 1924 г.; *Голубев С.* Киевский митрополит Петр Могила и его

Приємно, що наукова праця М. Палієнко знайшла розуміння і практичну реалізацію у київському видавництві «Темпора» (директор Юлія Олійник), яке забезпечило чудове поліграфічне оформлення, здійснило вдале поєднання змісту і форми. Видання об'єднане у зручний комплект із трьох книжок, наклад становить 1000 примірників.

Видання є важливим підґрунтям для спеціальних наукових пошуків істориків, літературознавців, культурологів, етнографів, краєзнавців, а також матиме широке практичне використання усіма, хто цікавиться проблемами українознавства.

Підсумовуючи, зауважимо, що непрофесійний бібліограф Марина Палієнко високопрофесійно підготувала бібліографічний покажчик, який може слугувати взірцем комплексного дослідження періодичного видання і є значним внеском в українську історичну бібліографію та історіографію. Марина Геннадіївна доводить, що бібліографування – творча діяльність, а творчий пошук і натхнення не можуть замінити жодні комп'ютерні технології – вони можуть лише певним чином полегшити виконання певних рутинних процесів. Усе інше є продуктом незамінної інтелектуальної людської діяльності. Безперечно, подвижницька праця М. Палієнко заслуговує високої оцінки.

сподвижники 1-й том. – К., 1883 г., 2-й том. – К., 1898 г.; «Основа». Ежемесячный южнорусский литературно-ученый вестник. Содержание за 1861–1862 г., № 1–12 за 1861 г., № 1–4 за 1862 г. Спб.; Систематический указатель журнала «Киевская старина» за 1882–1906 годы. – Полтава, 1911 г. – К., 2001. – 1 електрон. опт. диск.

Щербина В. Стародруки – кожному: [Електрон. ресурс] // Народний Оглядач: Щоденна Інтернет-газета неофіційної інформації, настроїв і громадської думки. – 2006. – 6 квіт. – Спосіб доступу: <http://observer.sd.org.ua/news.php?id=6502>. – Заголовок з екрану.